

Розвиток педагогічного інтелекту в сучасній шкільній освіті

Сальник Ірина Володимирівна¹, Кравчук Оксана Володимирівна²,
Харькова Євдокія Дмитрівна³, Ямполь Юрій Віталійович⁴

Опубліковано	Секція	УДК
30.05.2023	Освіта/Педагогіка	373.1

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7989569>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Сучасна шкільна освіта характеризується великим змінами в усіх сферах цього процесу. До таких змін належить вдосконалення освітніх стандартів, оновлення навчальних програм, зміна технологій навчання, виховання та розвитку особистості школяра. Метою статті є аналіз процесу розвитку педагогічного інтелекту. Розвиток педагогічного інтелекту стає все актуальнішим через зростання вимог до якості освіти загалом і до шкільної зокрема. В ході дослідження було виявлено, що основними аспектами розвитку педагогічного інтелекту є психолого-педагогічні знання, педагогічні вміння, самоаналіз, креативність та інноваційність. У статті було визначено основні зміни, які відбуваються у шкільній освіті та вимоги до особистості педагога, які вони зумовлюють. Важливою складовою педагогічного інтелекту є розвиток *soft-skills*. У статті було визначено основні «м'які» навички, якими повинен володіти сучасний педагог для успішної діяльності.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальний розвиток, сучасна шкільна освіта, структура педагогічного інтелекту.

Development of pedagogical intelligence in modern school education

Annotation. Modern school education is characterized by great changes in all spheres of this process. Such changes include improvement of educational standards, updating of educational programs, changes in learning technologies, and upbringing and personality development of schoolchildren. Therefore, the development of pedagogical intelligence becomes one of the main tasks in the formation of a high level of quality modern education. The purpose of the article was the analysis the process of development of pedagogical intelligence, the characteristics of this concept, and the definition of the main aspects. The

¹ доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук і методик їхнього навчання, факультет математики, природничих наук та технологій, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна, 25006, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1, <https://orcid.org/0000-0003-1117-9862>

² доктор педагогічних наук, доцент, Університет Ататюрка, Якутіє, м. Ерзурум, Туреччина, <https://orcid.org/0000-0001-6502-5856>

³ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти, Навчально науковий інститут педагогіки і психології, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна, 40002, Сумська обл., м. Суми, вул. Роменська, 87, <https://orcid.org/0000-0002-3246-5457>

⁴ аспірант кафедри педагогіки та управління навчальним закладом, педагогічний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна, 32301, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, вул. Огієнка, 61, <https://orcid.org/0000-0003-1749-859X>

topic of abilities and skills is currently one of the most discussed, as scientists are actively looking for key competencies and skills, the presence of which will help ensure the sustainable professional activity of a teacher in the modern era of change. The development of pedagogical intelligence is becoming more and more urgent due to the growing demands for the quality of education in general and school education in particular. During the research, it was found that the main aspects of the development of pedagogical intelligence are psychological and pedagogical knowledge, pedagogical skills, introspection, creativity, and innovation. The article identified the main changes taking place in school education and what requirements for the teacher's personality they cause. Factors affecting the development of pedagogical intelligence, including psychological, cultural, and social aspects, were considered. The relationship between pedagogical intelligence and the innovative component of the educational process was investigated. An important component of pedagogical intelligence is the development of soft skills, that is, skills that will contribute to successful self-realization and professional success. The article identified the main "soft" skills that a modern teacher should have for successful work. Among them are creativity, purposefulness, critical thinking, management, and sociability. Attention is focused on the fact that the development of pedagogical intelligence is not only through the teacher's self-improvement but also through improving the effectiveness of the student's development.

Keywords: intelligence, intellectual development, modern school education, structure of pedagogical intelligence.

Вступ

У сучасному світі в умовах глобалізації та переходу до загального відкритого освітнього простору з'являється необхідність у зміні структури та характеру знань, зокрема і педагогічних. Освіта завжди була ключовою ланкою суспільства, а роль вчителя в цьому процесі залишається досить вагомою. Технологічний прогрес, звичайно, змінює багато аспектів навчання, проте його суть залишається незмінною. Учитель продовжує відігравати значну роль в навчальному процесі і працювати з учнем один на один, готуючи його до майбутнього життя. Робота вчителя має значимість, яка віддзеркалюється протягом віків і залишається актуальною дотепер.

До підготовки педагогічних працівників висуваються нові вимоги, які пов'язані з наявністю глибоких теоретичних знань, присутністю соціальної та психологічної складової у педагогічній діяльності, наявністю різних інноваційних навичок. Тому актуальність досліджуваної теми обумовлена підвищенням загальних вимог до педагогів, в основі яких лежить розвиток педагогічного інтелекту. Викладачі потребують відповідного рівня педагогічного інтелекту для того, щоб навчити своїх учнів не лише базовим знанням, а й розвинути в них широкий спектр навичок – від критичного мислення до комунікативних навичок та саморозвитку.

Поняття педагогічного інтелекту недостатньо досліджено вітчизняними та зарубіжними науковцями, проте в деяких публікаціях є висновки щодо умов розвитку педагога у сучасній освіті, а також розглянуто, якими вміннями та якостями він має володіти. Так, М. Вовк у своїй праці визначила основні тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні, до яких належить забезпечення індивідуального освітнього вектору саморозвитку педагога, формування та удосконалення «м'яких» навичок [2].

В. Кулішов висвітлив новітні підходи до професійно-особистісного розвитку педагогів в контексті сучасних трансформацій освіти. Відмінною рисою сучасного розвитку педагога є як власне самовдосконалення в різних планах (професійному, особистісному), так і ефект розвитку учнів [5].

М. Воронка та А. Проценко проаналізували функції та принципи організації педагогічної практики як засобу формування професійної майстерності вчителя в

період реформування освіти. В умовах сучасної шкільної освіти важлива наявність нового вчителя – людини, яка вмотивована до освітніх перетворень, дослідника та творця, орієнтованого на постійний професійний та особистісний розвиток, готового до експериментів та імпровізації [3].

О. Чубрей у своїй статті сфокусувалася на покращенні освітнього процесу шляхом дослідження сучасних трансформацій загальної середньої освіти в Україні. Досліджені тенденції зумовлюють потребу у підвищенні ролі самоосвіти вчителя з огляду на розвиток та становлення інформаційного суспільства. Вона акцентує увагу на важливості адаптації шкільної освіти до сучасних вимог суспільства, а також на ролі педагога як одного з ключових факторів в освітньому процесі [9].

Н. Носовець та інші автори проаналізували поняття: *hard skills* (тверді навички), *soft skills* (м'які навички) та *self skills* особистості та визначили, що останні становлять основу всіх компетенцій. Основними *self skills* для педагога є вміння визначати свої цілі, планувати власну роботу, керувати своїми емоціями, адаптуватися до нових умов та змін, надихати своїх учнів на навчання [7].

Meta stammi – визначити суть поняття педагогічного інтелекту та проаналізувати його розвиток в контексті сучасної шкільної освіти, визначити основні характеристики цього процесу та умови його формування.

Результати

Зміна вимог до сучасного вчителя природно веде до зміни очікуваних результатів, цілей, підходів та процедур розвитку професійної компетентності педагогів. Одним із невідкладних завдань всього суспільства є розвиток інтелектуального потенціалу країни, складовою якого є і педагогічний інтелект. За своєю суттю інтелект є елементом психіки, що відповідає за обробку інформації, абстрактне мислення, винахідницьку діяльність та прийняття рішень на основі наявного досвіду. Також це сукупність здібностей або глобальна здатність особистості діяти цілеспрямовано, мислити раціонально та ефективно спілкуватися з оточенням [6].

Окрім цього, поняття інтелекту можна тлумачити як психологічне явище, яке поєднує в собі когнітивні та особистісні властивості людини та направлене на використання знань, їх набуття, здатність до формування логічних схем та розумових операцій, з використанням їх у процесі мислення в майбутньому для знаходження правильних способів вирішення проблемної ситуації.

Розвиток педагогів є індивідуальним, своєрідним процесом, який не піддається фіксації та алгоритмізації. Кожен педагог проходить етапи своєї професіоналізації:

- 1) ознайомлення із спеціальністю;
- 2) адаптація до професійної діяльності;
- 3) розвиток компетентності шляхом виникнення індивідуального стилю.

Проаналізувавши наукові джерела, варто зазначити, що педагогічним інтелектом можна назвати певну сукупність вмінь, навичок, знань, якостей, які необхідні педагогу для ефективно професійної діяльності. Це вид інтелекту, який дозволяє навчати інших людей. Також педагогічний інтелект можна охарактеризувати як постійний процес дослідження, аналізу та вибору актуальної інформації [11].

Педагогічний інтелект належить до здатності педагога ефективно працювати з учнями, здійснювати управління групою учнів, створювати навчальне середовище, що буде стимулювати учнів до навчання. Маючи високий рівень педагогічного інтелекту, вчитель володітиме глибокими знаннями у своїй сфері діяльності, матиме змогу ефективно впливати на процес навчання учнів та допомагатиме їм досягати позитивних результатів.

У сучасній освіті відбуваються такі зміни, як [2]:

- перенесення центру ваги з навчання на учіння;
 - здобуття освіти незалежно від місця проживання (дистанційна освіта);
 - загальна зміна моделі освіти;
 - розвиток інтелекту людини, творчого потенціалу та критичного мислення.
- З цими змінами пов'язане і виникнення нових проблем у сфері освіти, а саме:
- недостатньо високий рівень професіоналізму;
 - цифровізація та комп'ютеризація закладів освіти;
 - консерватизм деяких педагогів;
 - слабе орієнтування частини педагогів у масштабних потоках інформації.

Ефективним засобом розвитку особистості та професійного зростання педагогів є опанування психолого-педагогічних знань та навичок, спрямованих на виховання. Популярність таких знань зумовлена зростанням ролі освіти і виховання у сучасному світі, в умовах активного соціально-економічного розвитку держави.

Основними аспектами розвитку педагогічного інтелекту в умовах сучасної шкільної освіти є наступні (табл. 1):

Таблиця 1

Аспекти розвитку педагогічного інтелекту

Аспект	Характеристика
Психолого-педагогічні знання	Розвиток педагогічного інтелекту потребує поглибленого розуміння деяких психологічних принципів та концепцій, методики викладання, виховання та оцінювання.
Педагогічні вміння	Основними педагогічними вміннями, якими має володіти сучасний педагог, є вміння планувати та організовувати заняття, використовувати різноманітні інноваційні методи, ефективно взаємодіяти як з учнями, так і з їхніми батьками.
Самоаналіз	Вміння критично оцінювати власну діяльність є одним із базових складових педагогічного інтелекту. Педагог повинен постійно самоудосконалюватись та саморозвиватись, виявляти проблеми у своїй діяльності та шукати підходи до їх розв'язання.
Креативність та інноваційна діяльність	Педагогічний інтелект передбачає наявність у педагогів творчості та інноваційності, бажання пошуку нових підходів до навчальної діяльності, використання сучасних технологій.

Джерело: власне розроблення авторів.

Педагогічні знання є результатом пізнання дійсності, що підтверджується практикою. Такі знання розширюють світогляд педагога, допомагають глибше розуміти педагогічну реальність та використовувати це в практиці. Вони є основою для уявлень про педагогічну дійсність і сприяють формуванню загальної картини світу, відповідно до сучасної методології педагогічної науки. Педагогічні знання виступають як орієнтир у визначенні напрямку педагогічної діяльності та становлять підґрунтя

для розвитку педагогічного інтелекту. Саме ці знання допомагають педагогу розуміти потреби учнів, адаптувати навчальний процес до різних індивідуальних особливостей [4].

Педагогічний інтелект передбачає використання педагогічних знань у практичній діяльності, під час комунікації з учнями та їх батьками.

Розвиток педагогічного інтелекту на пряму пов'язаний із професійно-особистісним розвитком. Основні форми такого розвитку в контексті сучасної освіти наведено на рисунку 1.

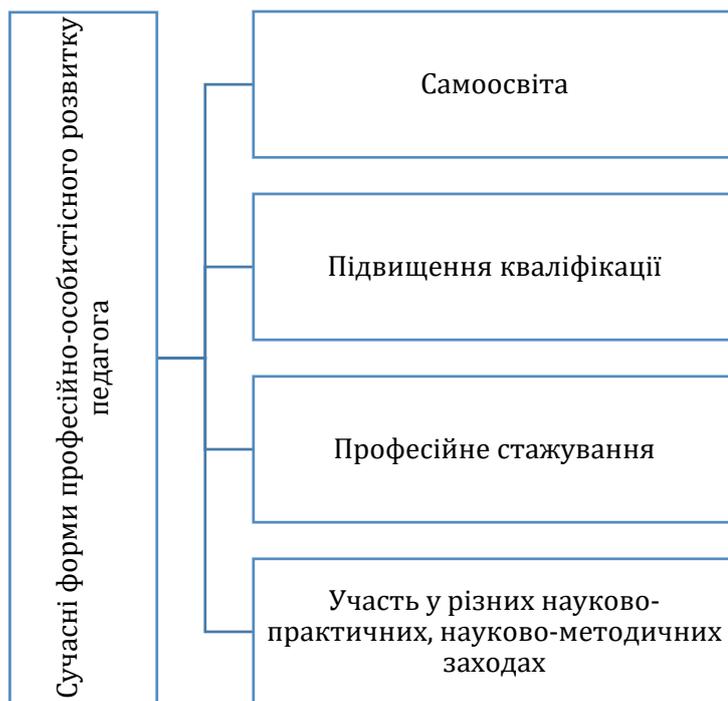

Рис. 1. Сучасні форми професійно-особистісного розвитку педагога

Джерело: [5].

Суттєвим аспектом управління шкільною освітою є розвиток творчого потенціалу вчителя. Цей процес потребує окремої уваги, оскільки позитивні зміни у сучасній школі можуть відбутися лише у тому випадку, коли педагогічні працівники будуть проявляти творчість, цілеспрямованість, готовність виховувати інноваційну особистість. Творчість є особливою ознакою професії педагога. Рівень творчості відображає ступінь використання педагогом своїх можливостей для досягнення певної мети. Саме тому, творчий характер його діяльності і є найважливішою особливістю.

Творчий потенціал педагога формується на основі накопиченого ним досвіду, психолого-педагогічних та предметних знань, нових вмінь та навичок. Тільки освічений та професійно підготовлений педагог, на основі глибокого аналізу різноманітних ситуацій, здатний використовувати творчу уяву для пошуку нових рішень наявних проблем.

Творчість розвивається лише у тому випадку, коли людина сумлінно і відповідально ставиться до своєї роботи, постійно прагне підвищувати свою професійну кваліфікацію, збагачує свої знання та вивчає передовий педагогічний досвід, іншими словами – активно розвиває свій педагогічний інтелект.

Самоосвіта педагога на сучасному етапі полягає у наступних аспектах:

- участь у позапланових майстер-класах, тренінгах для особистісного розвитку;

- систематична робота зі спеціальною фаховою літературою, періодичними виданнями, інтернет-ресурсами;
- підготовка до проведення занять із використанням сучасного навчально-методичного супроводу;
- неформальне спілкування з колегами.

В умовах повномасштабного вторгнення в Україну заклади освіти стали основними центрами розвитку здібностей та навичок учнів, що сформувало нові виклики для всіх освітян. Процес набуття Україною членства в ЄС зумовлює важливість розвитку «м'яких навичок» (*soft-skills*), що сприятиме успішній самореалізації та досягненню професійного успіху педагогом. Робота у системі «людина-людина» пов'язана з відсутністю жорстких алгоритмів та вимог до процесу професійної діяльності, що і зумовлює потребу у високому рівні розвитку «м'яких» навичок саме у педагогічних працівників [1].

Концепція «*soft-skills*» активно розвивається в країнах Європейського Союзу і, на відміну від *hard-skills* (професійні навички, яким можна навчити і які можна виміряти), є універсальною, оскільки не має жорсткої прив'язки до конкретної професії [10].

Основними характеристиками *soft-skills* є (рис. 2):

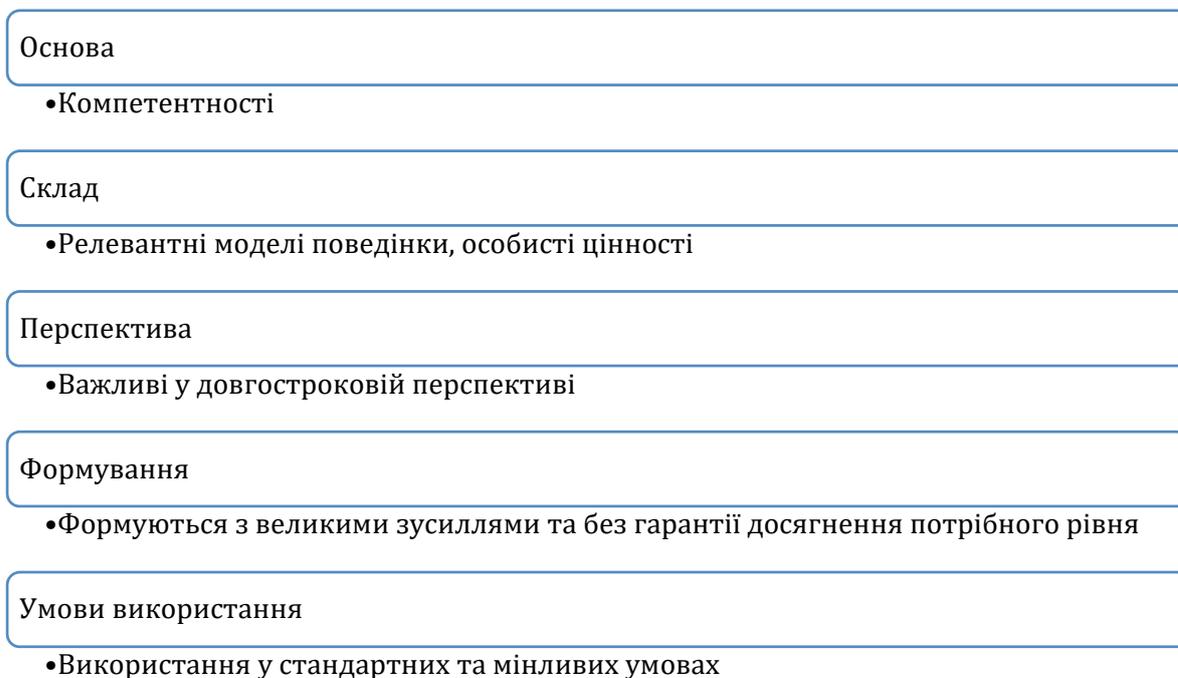

Рис. 2. Характеристика *soft-skills*

Джерело: [5].

Soft-skills на відміну від *hard-skills*, які зазвичай є конкретними посадовими інструкціями та кваліфікаційними характеристиками, є важливими для особистісної самореалізації. Саме вони визначають успішну участь у робочому процесу, високу продуктивність [8]. Хоча *hard skills* залишаються важливими і необхідними для виконання роботи, наддисциплінарні *soft skills* дозволяють покращити продуктивність праці, оптимізувати процеси та впроваджувати нові інструменти і методики.

На основі досліджень було виокремлено основні *soft-skills*, необхідні педагогу у сучасній шкільній освіті (табл. 2).

Провідні *softs-kills* педагогів

<i>Soft-skills</i>	Характеристика
Креативність	Полягає у здатності нестандартно мислити, долати шаблони та стереотипи, формувати нові творчі ідеї.
Цілеспрямованість	Полягає у здатності ставити мету та складати ефективний алгоритм її досягнення; розуміння раціональності своїх дій.
Критичність мислення	Полягає у здатності аналізувати та синтезувати інформацію та можливості її використання.
Управління	Полягає у здатності працювати в колективі, брати на себе обов'язки лідера.
Комунікабельність	Полягає у здатності чітко висловлювати свої думки та аргументувати свою позицію.

Джерело: [1].

Розвиток таких навичок у педагогів в контексті сучасної шкільної освіти має велике значення, оскільки сприяє професійному утвердженню та зростанню як спеціаліста та дозволяє успішно будувати кар'єру. Важливими навичками, які мають бути розвинуті у професійного педагога є *self skills*, до яких належать [7]:

- здатність до саморефлексії і самодослідження;
- уміння розставляти пріоритети;
- уміння визначати цілі і планувати свою діяльність;
- вміння керувати своїми бажаннями та емоціями;
- адаптивність;
- відкритість новому;
- здатність надихати своїх учнів.

Зростання цифрової грамотності у дітей вимагає від вчителів оволодіння новими компетентностями та свідчить про необхідність створення новітніх умов у сучасній школі, що сприятимуть розвитку необхідних навичок вчителів, зокрема *digital skills*. Педагогічний інтелект передбачає здатність педагога адаптуватися до сучасних технологій у процесі навчання [9]. Педагог, який має високий рівень інтелекту, матиме навички використання різних цифрових інструментів, що підвищуватимуть ефективність навчального процесу та зацікавленість учнів.

Відмінною рисою сучасного розвитку педагога є як власне самовдосконалення, так і ефект розвитку учнів, що виявляється у [5]:

- результатах вступу до закладів вищої або фахової передвищої освіти;
- вивченні та поширенні досвіду педагога;
- участі учнів у виставках, конкурсах тощо;
- розробці державних стандартів, робочих навчальних програм за професіями тощо;
- проведенні відкритих занять педагогом на високому рівня для широкого загалу.

Для забезпечення ефективної підготовки молодого покоління вчителям потрібно поєднувати традиційні навички, що раніше вважалися важливими для справжніх педагогів, з новими вимогами, необхідними для покращення життя учнів у сучасному світі. Концепція Нової української школи сприяє змінам у відношенні до ролі педагога, шляхом стимулювання його творчості та самовдосконалення через особисту та професійну свободу.

Педагог формує особистість учня своєю особистістю, тому повинен володіти такими особистісними рисами, що сприятимуть педагогічній творчості. Вчитель має володіти самостійністю у визначенні шляхів впровадження власних новацій та їх реалізації у практичній діяльності. Творчість вчителя залежить від його світогляду, загальної та професійної культури і проявляється у здатності тлумачити навчальний матеріал, виділяти суттєві ознаки явищ.

Система освіти також повинна зазнавати змін, щоб відповідати сучасним вимогам. Учні повинні набувати навичок ефективного роботи з інформацією, вміти відрізнити достовірні факти від фейків. Для цього педагоги, які зацікавлені у майбутньому успіху своїх учнів, повинні не лише передавати знання (в цьому з ними вже конкурують пошукові системи мережі Інтернет), а й надихати учнів ідеями, стимулювати їх до подальшого розвитку, вчити мислити, шукати та знаходити нові рішення для вирішення певних проблемних питань [3].

Висновки

Отже, варто зазначити, що шкільна освіта відіграє ключову роль у формуванні молодого покоління, а роль педагога є надзвичайно важливою у цьому процесі. Сьогоднішній педагог повинен суміщувати у своїй діяльності традиційні навички з новими, які відповідають вимогам сучасного світу. Важливим також є розвиток педагогічного інтелекту, що поєднує у собі розуміння потреб та можливостей учнів, вміння створювати навчальне середовище, щоб стимулювати учнів. Маючи високий рівень педагогічного інтелекту, вчитель володітиме глибокими знаннями у своїй сфері діяльності, матиме змогу ефективно впливати на процес навчання учнів та допомагатиме їм досягати позитивних результатів.

Розвиток педагогічного інтелекту пов'язаний із професійно-особистісним зростанням, основними формами якого є самоосвіта, підвищення кваліфікації, професійне стажування, участь у різних профільних заходах.

Важливою складовою у процесі розвитку педагогічного інтелекту також було визначено *soft-skills*. Основні «м'які» навички, якими повинен володіти сучасний педагог – це креативність, цілеспрямованість, критичність мислення, управління та комунікабельність. Концепція «*soft-skills*» активно розвивається в країнах Європейського Союзу і на відміну від *hard-skills* (професійні навички, яким можна навчити і які можна виміряти), є універсальною, оскільки не має жорсткої прив'язки до конкретної професії

Постійна самоосвіта також є одним із найважливіших аспектів розвитку педагогічного інтелекту. Вчителі повинні бути відкриті до нових знань, досліджень та інновацій у своїй сфері діяльності. У сучасній системі освіти самоосвіта педагога полягає в участі у позапланових майстер-класах, тренінгах, семінарах; підготовці до проведення занять із використанням сучасного навчально-методичного супроводу; неформальному спілкуванні з колегами; систематичній роботі зі спеціальною фаховою літературою.

Основою педагогічного інтелекту є педагогічні знання, які допомагають педагогу розуміти потреби учнів, адаптувати навчальний процес до різних індивідуальних особливостей. Основними педагогічними вміннями, якими має володіти сучасний педагог, є вміння планувати та організовувати заняття, використовувати різноманітні інноваційні методи, ефективно взаємодіяти як з учнями, так і з їхніми батьками.

Перспективами подальших досліджень є вивчення шляхів покращення процесу розвитку педагогічного інтелекту, враховуючи важливість навичок цифрової грамотності у сучасній системі освіти.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. Розвиток soft-skills майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. № 61. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-61-5-13> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Вовк М. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2020. № 22. С. 150–165. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.222016> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Воронка М. І., Проценко А. А. Педагогічна практика як засіб формування професійної майстерності вчителя в умовах реформування освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 2, № 69. С. 57–61. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.10> (дата звернення: 20.04.2023).
4. Дичківська І. Методологічні підходи у побудові системи вимог до сучасного фахівця дошкільної освіти. *Іноватика у вихованні*. 2019. № 10. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiv.v1i10.202> (дата звернення: 20.04.2023).
5. Кулішов В. Сучасні підходи до професійно-особистісного розвитку педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2020. № 12. С. 263–272. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206758> (дата звернення: 20.04.2023).
6. Несторук Н. А. Аспекти реалій сьогодення: психолого-педагогічні вимоги до науково-педагогічних працівників ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. С. 142–145. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.27> (дата звернення: 20.04.2023).
7. Носовець Н., Пискун О., Рекун О. Теоретичне дослідження поняття «self skills» учителя. *Тенденції розвитку вищої освіти та педагогічної науки*. 2021. № 14-15. С. 32–36. URL: erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/7961 (дата звернення: 20.04.2023).
8. Смагіна Т., Шуневич О. Умови розвитку гнучких навичок (soft skills) педагогів у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації. *Український Педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-2-73-80> (дата звернення: 20.04.2023).
9. Чубрей О. С. Сучасні тенденції трансформації системи загальної середньої освіти України. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 4(187). С. 7–10. DOI: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/173845> (дата звернення: 20.04.2023).
10. Boiko A. E. Developing students' soft skills: Integrating Ukraine's non-formal education into the European educational space. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. Т. 26, № 1. С. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-55-64> (дата звернення: 20.04.2023).
11. Susanto R., Rozali Y. A., Agustina N. Development of pedagogical competency models for elementary school teachers: Pedagogical knowledge, reflective ability, emotional intelligence and instructional communication pattern. *Universal Journal of Educational Research*. 2019. Vol. 7, No. 10. P. 2124–2132. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2019.071010> (дата звернення: 20.04.2023).